

LA LLEGENDA DEL SENYOR DE JUÏNYÀ

Ricard Jordà i Güell

La pervivència d'un record milenari en el poble

Una tradició recollida per Joan Amades, i que nosaltres, si bé no tan completa, hem recollit d'un oncle-avi nostre, ens diu que el senyor de Juïnyà va encarregar al rector de l'església de Sant Martí, que no comences la missa fins que ell hagués tornat de caçar. Veient que el temps passava i el senyor no arribava, el rector va començar-la. A l'arribar el cavaller, trobant-se amb la missa començada, no va poder contenir la seva ira i amb un tret de ballesta va occir el rector. El poble, indignat, va encalçar-lo quan fugia per refugiar-se a la seva terra de Fares, aconseguint-lo en el lloc anomenat la Creu del Cavaller, on el varen garrotejar fins deixar-lo mort.

El senyor de Sales, del qual era feudatari el de Juïnyà, anomenat Guillem en aquesta versió de la llegenda, va manar aixecar una forca al mateix lloc on havia mort Guillem de Juïnyà, fent-hi penjar el seu cadàver per escarment de tothom. Més tard, allí s'aixecà una creu de pedra, que va donar nom al lloc. Allí on va caure mort el cavaller Guillem, durant molt temps les pedres quedaren roges i, diu, que si s'hi passava de nit se sentien els gemecs de la seva ànima. Els béns del senyor de Juïnyà foren confiscats i cedits a l'hospital de Girona

Fins aquí la llegenda. Nosaltres, en aquesta relació llegendària hi creiem veure el ressó dins la memòria popular d'uns fets històrics succeïts ja fa un mil·lenni. Fem primer una narració esquemàtica d'aquests fets i després parlarem dels punts de contacte entre la història i la llegenda.

En el 927 va morir Miró el Jove, comte de Cerdanya-Besalú

-fill de Guifré el Pelós,- deixant com hereus els seus fills Seniofré, Guifré, Oliva, més tard conegut per Oliva Cabreta, i Miró -Miró Bonfill,- sota la tutoria de la seva vídua, la comtessa Ava. A mesura que els fills es feren grans, la comtessa anà deixant a les seves mans el regiment dels comtats, que quedaren regentats, el de Cerdanya, per Seniofré, fent-li costat Oliva Cabreta, i el de Besalú per Guifré, assistit per Miró Bonfill, que més tard seria bisbe de Girona.

Ja la regència d'Ava es va veure sotjada per intrigues ordides per desposseir del comtat de Besalú els fills de Miró. Hi ha prou indicis per creure que, un Oliva, possiblement fill o nét de Radulf, el germà de Guifré el Pelós que havia regentat Besalú per delegació d'aquest, i per tant, cosí en segon grau dels joves comtes, fou un d'aquests intrigants. També hi va haver un intent de sedició per part d'Unifré, vescomte de Cerdanya, intentant sostreure del fisc comtal certs drets no especificats. La sedició d'Unifré fou causa de la mort de fidels de la comtessa Ava. Aquestes dificultats varen ser superades per Ava amb certa facilitat, ja que els causants de la mort dels seus fidels, veieren la confiscació de llurs béns; les intrigues d'Oliva no varen prosperar, i, més endavant, els fills de Miró pogueren confiscar els béns d'Unifré en càstig de la seva traïció.

Però, si aquestes dificultats inicials quedaren superades al comtat de Cerdanya, a Besalú encara es mantenien ferments de rebel·lió. Això degué fer que Guifré es poses al front del comtat el 945, a fi d'afermar-hi l'autoritat comtal enfront dels magnats discsols.

Amb aquest propòsit devia voler-se assegurar la lleialtat per part dels estaments monacals i fundà el monestir de Sant Pere de Camprodon comprant al bisbe de Girona, Gotmar, el 14 d'abril de 948 l'església parroquial amb els seus delmes i primícies, convertint-la en el nucli inicial del nou monestir, on estableix una comunitat benedictina, dotant-la, a més dels béns que ja posseïa la primitiva parròquia, amb diverses propietats a Besalú i al Vallespir. La seva mare, la comtessa Ava, també fa donació

de diversos alous al nou cenobi.

Calia donar forma legal a la fundació del nou monestir, i per això, reunits els germans del casal de Cerdanya, no degueren creure's amb prou autoritat per atorgar diplomes d'immunitat, que fins aleshores havien expedit els reis francs. Hi havia un altre camí, obert feia poc per diversos personatges catalans, entre ells el germà gran Seniofré, la recapta d'una butlla papal, com les que s'havien aconseguit per diversos monestirs, Ripoll, Cuixà, Bagés o la seu urgellenca, però alguna cosa feu decidir els comtes catalans a cercar un precepte reial. Segurament seria el desig d'afermar la seva autoritat enfront els pròcers reticents a la seva superioritat dintre els comtats, ja que és ben segur que Guifré, que s'encarregà de la comesa, hagué d'encomanar-se a Lluís d'Ultramar, un rei de la dinastia carolíngia, i per tant reconegut com legítim, cosa que facilitava la cosa donat el legitimitisme dels comtes catalans.

Potser en el fet d'encomanar-se al rei es trobava la gran jugada política ideada pels comtes cerdans, poder fer valdre la seva supremacia sobre els magnats insotmesos exhibint una confirmació reial de la seva autoritat. Precisament una de les seqüeles del viatge de Guifré, fou un precepte sancionant la confiscació dels béns del vescomte Unifré.

Es de suposar que l'actuació de Guifré al front del comtat de Besalú no es degué caracteritzar, precisament, per la feblesa, ben al contrari, devia ser marcada per la força i per la recerca d'un recolzament en els estaments eclesiàstics. Les seves actuacions documentades, ultra la fundació del monestir de Camprodon, totes es refereixen a afers relacionats amb monestirs i sempre favorables al monacat.

Amb això arribem al 957. En la tardor d'aquest any, els grups de pròcers refractaris a l'autoritat comtal, capitanejats per un tal Adalbert eclesiàstic, el seu germà Seniofré prevere, i el seu nebot o cosí -la documentació diu **nepos**,- Oliva, quasi segur descendents de Radulf, el germà de Guifré el Pelós. Adalbert

tenia alous, entre altres llocs, a Juïnyà i en compartia d'altres amb el seu germà Seniofré, que en tenia a Maià, Sant Ferriol, Dosquers i Fares. El nucli principal de la revolta foren els llocs on es localitzen les propietats d'aquests germans, però amb focus escampats per quasi tot el comtat, des de l'Empordà a la conca mitjana del Fluvià. Tots, però, en llocs posseïts per magnats oposats a la casa de Cerdanya-Besalú.

La revolta va prendre prou proporcions per fer tancar Guifré dins el seu castell de Besalú. Els revoltats l'encerclaren establint-ne el setge. Això va fer que Guifré, no veient possibilitats de resistir, busqués la salvació en la fugida, però va ser encalçat pels sublevats, que aconseguiren atrapar-lo i el mateix Adalbert l'occí amb el seu glavi.

Tan ràpida com va ser la revolta, va ser la reacció. Seniofré devallà de la Cerdanya i ràpidament aconseguí reprendre el castell de Besalú i ensenyorir-se de tot el comtat, mentre els sublevats cercaven en la fugida la seva salvació, al capdavant de tots el capitost, Adalbert, que, com diu Miró Bonfill, el cronista d'aquests fets, en un intent de salvar el patrimoni familiar, en cedeix l'usdefruit al seu germà Seniofré amb l'obligació de deixar-lo a la seu de Girona després del seu traspàs.

Un cop ofegada la revolta, el comte Seniofré va procedir, d'acord amb el consell dels jutges i versats en lleis a segrestar el bens dels rebels i, com diu el seu germà Miró, els va posseir sense contradicció fins la seva mort. Aquesta vegada no va demanar la sanció reial, com anys abans amb l'afer del vescomte Unifré, sinó que obra per la seva pròpia potestat.

Entre els béns segrestats hi havia els d'Adalbert, malgrat la seva precaució de sostreure'ls del seu domini i cedir-los al seu germà, però una part d'aquests béns, concretament un alou a Parets de l'Empordà -potser situat just als límits del comtat, i, així, fora del domini comtal,- d'acord amb la voluntat d'Adalbert, passà a la seu gironina. Pel traspàs d'aquest alou podem saber que el cap de la revolta no va trigar gaire a seguir Guifré a millor

vida, ja que és el 28 de setembre del 958, quan els seus marmessors en fan cessió a Santa Maria de Girona, la catedral. Com es va produir la seva mort no podem pas saber-ho, la documentació coneguda no en fa menció, ni tampoc sabem la intervenció que hi poguéu tenir el senyor de Sales, que per aquell temps era Oriol de Tortellà, documentat entre 957 i 965 pel comte Seniofré com a fidel seu, i que figura com a marmessor, entre els primers dignataris de la cort comtal, en el testament d'aquest comte el 965.

Contada la llegenda i exposats els fets que creiem que li donaren vida, passem ara revista als punts bàsics de l'una i dels altres per cercar-ne la concordància.

LA LLEGENDA

- 1 — El senyor de Juïnyà, possessor de la torra de Fares, comet un assassinat sacríleg en la persona d'un sacerdot.
- 2 — A causa d'aquest assassinat és per seguit pel poble enfurit, que el mata quan l'aconsegueix.
- 3 — El senyor de Sales, el seu superior feudal, mana aixecar una força al lloc on cau mort, fent-hi penjar el seu cadàver per escarment públic.
- 4 — Els seus béns són cedits a l'hospital de Girona.

ELS FETS HISTÒRICS

- 1 — Durant la revolta dels magnats descontents, Guifré II de Besalú és occit per Adalbert, un eclesiàstic possessor de diversos alous al comtat de Besalú, situat, entre altres llocs, a Juïnyà i Fares.
- 2 — Poc després d'aquest fet, mesos tan sols, consta com a difunt.

- 3 — El senyor de Sales, Oriol de Tortellà, és citat per la documentació coetània o poc posterior als fets, com un fidel dels comtes de Cerdanya-Besalú, cosa que ens permet suposar la seva actuació al costat d'aquests durant la revolta. Posteriorment figura com un dels primers magnats de la cort comtal al testament de Seniofré, això ens pot fer creure'l situat en un esglaó de la jerarquia feudal superior a Adalbert.
- 4 — Una part dels béns d'Adalbert passa a la seu gironina immediatament després de la seva mort. Altres béns procedents de les confiscacions fetes arran de la revolta, són cedits posteriorment per Miró Bonfill a centres religiosos del comtat í, també, a la seu gironina.

Ens sembla que hi ha prou similituds entre el que va succeir en 957 i el que conta la llegenda, o sinó veiem-ho:

En el punt primer, el senyor de Juïnyà de la llegenda comet un homicidi en la persona d'un sacerdot. Adalbert occeix Guífré de Besalú. És evident que el senyor de Juïnyà històric comet un crim qualificat de bausia pels documents de l'època, és a dir de lesa majestat, equivalent a un sacrilegi, com sacrílega és la mort comesa pel senyor de Juïnyà llegendari. Aquí pot haver-hi una transposició de l'estat eclesiàstic de l'occidor a l'occit, precisament a causa del caràcter del delícte comès.

En el punt 2, el cavaller llegendari fuig, cercant refugi a la seva torra de Fares, sense aconseguir-ho, i troba mort en mans del poble enfellonit pel seu crim. Adalbert també fuig, perseguit

per Seniofré i els seus fidels cercant refugi, segurament fora els dominis de la casa de Cerdanya-Besalú. No sabem quan ni com va morir, però sí que pocs mesos més tard era difunt. I és clar que, en un primer moment de la seva fugida es devia encaminar cap a les seves possessions, on devia poder comptar amb més ajut, a més que és el camí més fàcil, encara que no el més curt, per eixir del comtat de Besalú.

Sobre el punt 3, si no tenim documentada l'actuació del senyor de Sales en la revolta del 957, sí que es pot considerar verosímil que actués i que actués al costat dels comtes, puix que és anomenat fidel seu. I no queda dubte que havia de ser un personatge de pes dintre la jerarquia comtal, al figurar en un lloc preeminent en el testament de Seniofré, al costat dels vescomtes Bernat Isern de Conflent i Bernat de Cerdanya i els magnats Ennego, que sembla haver tingut també el càrrec de vescomte, Ermemir i el germà del comte Seniofré, Miró Bonfill. Tot això li dona prou categoria com per suposar-lo un dels primers pròcers de Besalú.

El punt 4 és ben clar, si la llegenda ens diu que els béns del cavaller de Juïnyà varen ser cedits a l'hospital de Girona, sabem que una part de les possessions d'Adalbert foren cedides, tot seguit de la seva mort i d'altres posteriorment, a la seu de Girona una transposició que, ves a saber si era deguda a una posterior possessió per part de l'hospital de Girona de finques als llocs de Fares i Juïnyà. I, a més a més, les catedrals, com els monestirs, exercien de fet funcions benèfiques, més tard traspassades a institucions especialitzades.

Tot el que portem dit, ens sembla que deixa ben obertes les portes per creure possible la identificació de la llegenda amb uns fets reals. I aquesta identificació ens faria veure la persistència en la memòria popular dels fets pretèrits, més o menys desfigurats. Una persistència que en aquest cas, ens porta a un mil·lenni enrera en la nostra història.

BIBLIOGRAFIA

Amades, Joan - **Folklore de Catalunya, Rondallística**, pag. 1291. Editorial Selecta, Barcelona 1959

Abadal i de Vinyals, Ramon d' - **Els primers comtes catalans**, Editorial Teide Barcelona 1958

Caula i Vegas, Francesc - **Besalú comtat pirinenc**, Olot 1969

Grabolosa i Puigredon, Ramon - **Besalú, un país aspre i antic**, Editorial Montblanc, Barcelona 1968

Pla y Cargol, Joaquín - **Tradiciones, santuarios i tipismo de las comarcas gerundenses**, pag. 37, Girona 1957

Salrach i Marés, Josep M^a - **El comte Guifré de Besalú i la revolta del 957**, dins Actes de la II Assambla d'estudis d'Amics de Besalú i el seu comtat, Olot 1973

Vayreda i Olives, Pere - **L'element cavalleresc en les llegendes**, Arxiu de tradicions populars, Barcelona 1931